

педагог створив ідеальне толерантне, гуманне середовище, де засуджується жорстокість, розгнузданість поведінки і вчинків, пропагується осмислена поведінка, яка демонструє моральність внутрішнього світу дитини. Дітям допомагають знайти відповідь на запитання, яким має бути ставлення до інших людей, як домогтися моральної виправданості й обґрунтованості своїх вчинків і т.п. Педагог формував у свідомості вихованців розумові, моральні, естетичні почуття і давав мудрі, щирі поради:

"Ти живеш серед людей. Не забувай, що кожний твій вчинок, кожне твоє бажання позначається на людях, що тебе оточують. Знай, що є межа між тим, що тобі хочеться, і тим що можна. Перевірй свої вчинки... Роби все так, щоб людям, які тебе оточують, було добре".

"Ти користуєшся благами, створеними іншими людьми. Люди дають тобі щастя дитинства. Плати їм за це добром".

"Будь добрим і чуйним до людей. Допомагай слабким і беззахисним, ... товаришу в біді. Не завдавай людям прикрості. Поважай та шануй матір і батька, вони дали тобі життя, вони виховують тебе, вони хочуть, щоб ти став чесним громадянином, людиною з добрим серцем і чистою душею" [8: 358].

Засвоєння дітьми цієї азбуки моральної культури формує у них справжні гуманні почуття і вчинки, спонукає опановувати духовними цінностями свого народу, розуміти мету і сенс життя.

Без сумніву Василь Олександрович є видатним представником гуманістичної педагогіки. Він синтезував ідеї попередників учених-педагогів і традиції народного виховання, розробив власну педагогічну систему, яка створювала умови для формування гуманістичних цінностей у дітей та реалізації гуманістичних ідей у навчально-виховному процесі, зробив значний внесок у розвиток основ педагогіки толерантності.

У подальшому ми плануємо використати педагогічні надбання В.Сухомлинського для розробки рекомендацій із вдосконалення процесу формування основ толерантності у дітей старшого дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття» // Освіта. – 1993. – № 44–46.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремінь. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 156 с.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. – К.: Рад. школа, 1974. – Т.4. – 460 с.
4. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра / Вибрані твори: В 5 т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.1. – 596 с.
5. Сухомлинский В.А. Не только разумом, но и сердцем.: Сб.ст. и фрагментов из работ / Сост. и авт. предисл. Л.В. Голованов. – 2-е изд. – М.: Мол. гвардия, 1990. – С. 90.
6. Сухомлинский В.А. Письма к сыну: Кн. для учащихся. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1987. – 49 с.
7. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям // Избр. произв.: В 5 т. – Т.3. – С. 7-301.
8. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину // В.О. Сухомлинський. Вибр. тв. в 5 т. – К.: Рад. шк., 1976. – Т.2. – С.149-416.

УДК 37.035.3

Н.В. Слюсаренко

ПЕРШІ КРОКИ ТРУДОВОЇ ПОЛІТЕХНІЧНОЇ ШКОЛИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Статтю присвячено висвітленню досвіду та традицій трудової підготовки підростаючого покоління, що зароджувалися в Павлівській середній школі в кінці 40-х – першій половині 50-х років ХХ століття.

The article presented a theoretical analysis of the nature and structure of self-identity and reveal features of its formation in younger school age. This article is dedicated to highlighting the experience and traditions of employment training of the younger generation that zarodzhuvav in Pavlyskiy school in the late 40's – first half of 50-ies of XX century.

Спадщина В.Сухомлинського привертає увагу багатьох сучасників. Вони намагаються знайти в ній «тих незаперечних цінностей, постулатів, орієнтирів, які були і завжди будуть основою виховання – любов і повага до особистості дитини, роду, народу, природи, праці» [2: 4].

Серед науковців, які досліджували доробок педагога, передусім, слід назвати М.Антонця, Л.Бондар, А.Іванка, Н.Калініченко, В.Кузя, Ю.Мальованого, В.Риндак, О.Савченко, О.Сухомлинську та ін. Їхні роботи присвячені різним напрямкам діяльності В.Сухомлинського та досить повно відображають усі періоди його життя і творчості. Однак, на нашу думку, початковий період наукової та практичної діяльності видатного вітчизняного вченого потребує більш детального висвітлення. Це, зокрема, стосується кінця 40-х – першої половини 50-х років ХХ століття, коли В.Сухомлинським разом із колективом Павлівської середньої школи закладено цікаві традиції трудової підготовки підростаючого покоління та нагромаджено значний досвід проведення такої роботи. Висвітлення зазначених питань і стало метою нашої публікації.

Зауважимо, що найкращі уявлення про вищезазначений період роботи Павлівської школи можна отримати, якщо ознайомитись з дисертаційним дослідженням В.Сухомлинського «Директор школи – керівник навчально-виховної роботи» (1954 р.), де детально описано систему роботи навчального закладу в цілому, організацію політехнічного навчання та трудового виховання учнів зокрема.

Нагадаємо, що політехнічне навчання, що бере свої витоки в кінці ХІХ – на початку ХХ століття, на зламі 40-50-х років почало домінувати в педагогічних процесах загальноосвітньої та вищої шкіл.

Так, на початку 40-х років С.Чавдаровим одним із провідних принципів навчання (зокрема у педагогічних вищих навчальних закладах) названо принцип політехнізму [3]. У повоєнні роки, коли відбулося чергове відродження традицій трудової підготовки молоді, цей принцип почали покладати в основу побудови навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи.

Роботи в зазначеному напрямку активізувалися після ХІХ з'їзду КПРС (1952 р.), після якого систему загальної освіти Радянського Союзу було повністю переорієнтовано на політехнізацію. Як наслідок, переглянуто навчальні плани та програми, підручники та посібники, перебудовано викладання основних шкільних курсів, розпочато роботу з підготовки відповідних фахівців та ін. [1; 6].

Ураховуючи вищезазначене, в Павлівській середній школі, яку, як відомо, з 1948 року очолював В.Сухомлинський, політехнічне навчання пронизувало весь педагогічний процес. Педагоги намагалися ознайомити учнів з основними галузями виробництва та принципами його побудови, а також сформувати у дітей уміння, навички та якості, необхідні для успішного виконання різних видів трудової діяльності. Тобто у межах політехнічного навчання здійснювалася трудова підготовка хлопців і дівчат. Крім того однією із найбільш значущих ціннісних орієнтацій закладу було виховання в учнів любові до праці і поваги до праці інших людей. Саме тому школу В.Сухомлинського можна було називати дійсно трудовою і політехнічною.

Аналіз матеріалів дисертації Василя Олександровича доводить, що в кінці 40-х – першій половині 50-х років у Павлівській середній школі керівництво політехнічним навчанням здійснював безпосередньо директор, який був переконаний у необхідності «підготувати молодь, яка закінчує середню школу, до вибору професії, тобто до продуктивної праці в промисловості і сільському господарстві» [5: 192]. Він координував та

спрямовував у необхідне русло навчально-виховну роботу учнів на уроках, політехнічне навчання та позакласну роботу.

У цей період колектив школи, як і інші навчальні заклади України, спрямовував свої зусилля на якомога кращу організацію політехнічного навчання учнів, а у внутрішкільному керівництві таким навчанням вбачав за необхідне:

- 1) «створення матеріальної бази для прищеплення учням практичних навиків у тісному зв'язку з оволодінням теоретичними знаннями;
- 2) вивчення і використання можливостей, які надає життя для зв'язку теоретичних знань з практикою, для виховання в учнів любові до праці, для прищеплення практичних навиків;
- 3) підвищення політехнічної кваліфікації учителів;
- 4) повсякденне керівництво навчально-виховною роботою на уроках і в позакласній роботі;
- 5) включення продуктивної праці в навчально-виховний процес» [5: 192-193].

Політехнічне навчання учнів здійснювалося в ході вивчення учнями навчальних дисциплін (фізики, хімії, математики, природознавства, зоології, біології та ін.), продуктивної праці, виховної роботи (гуртки, трудові традиції, зустрічі учнів з кращими людьми колгоспного села, самообслуговування та ін.). Для нього використовувалася матеріальна база колгоспу та машино-тракторної станції (МТС), а також ділянки польової землі, фруктовий сад, шкільні дослідні ділянки.

Особливу увагу в школі приділяли формуванню у дітей навичок вирощування сільськогосподарських культур та вихованню любові до сільськогосподарської праці. Це здійснювалося в ході продуктивної праці учнів. Так, за кожним класом було закріплено дві ділянки: перша – на польовій землі, що знаходилася за 300 метрів від школи, а друга – у фруктовому саду. На цих ділянках учні 4-10 класів працювали щотижня по 3-6 годин під керівництвом класних керівників [4: 11; 5: 208].

В.Сухомлинський у своїй дисертації наводить приклад організації такої роботи у 1952-1953 навчальному році. Зокрема він пише, що «за 9-им класом (27 учнів) була закріплена ділянка саду з 42 фруктовими деревами і 0,07 га польової землі, на якій була посіяна пшениця і посаджена картопля. Крім того, клас заклав парник і доглядав за ним» [5: 208]. Перелік робіт, які було виконано учнями 9-ого класу за тиждень з 17 по 23 квітня 1953 року, представлено в таблиці 1.

Як бачимо, дев'ятикласники за тиждень виконали чималу роботу. Проте, в класі навчалася 27 учнів, а отже наведений у таблиці 1 перелік робіт був їм цілком під силу і не потребував для свого виконання багато часу.

У Павлівській школі, як правило, більшість видів робіт виконувалася всім класним колективом або його частиною. Лише в окремих випадках, якщо того вимагали умови роботи, учням давали індивідуальні завдання [5: 209].

Об'єктами праці були найважливіші трудові процеси: підготовка матеріалу для висівання, снігозатримання, боротьба зі шкідниками сільськогосподарських рослин, закладання парників, збір урожаю, силосування кормів для скота [4: 11]. Виконували учні й інші види робіт. Наприклад, на окремі дні I півріччя 1953-1954 навчального року класний керівник 7-ого класу О.Й.Степанова запланувала для своїх підопічних такі види робіт: збирання гусені з фруктових дерев на відведеній ділянці саду, викопування саджанців декоративних дерев і підготовка їх для посадки, надання допомоги інваліду Вітчизняної війни в заготівлі палива [5: 107].

Педагоги дбали про те, щоб діти привчалися до праці змалку, а тому залучали до праці всіх школярів. Так, учні 1-3 класів виконували посильну роботу на спеціально відведених для них «невеличких площах дослідної ділянки і фруктового саду», де кожен клас саджав по 2-3 дерева і доглядав за ними. Крім того разом зі старшокласниками молодші школярі пересажували розсаду, квіти, брали участь в інших видах робіт. Спільна робота мала неабияку виховну цінність [5: 209].

Перелік робіт, виконаних учнями 9-ого класу Павлівської школи протягом тижня

Дата	Види робіт, виконаних учнями
17 квітня	Зроблено прочистку фруктових дерев. Біля 20 дерев викопано ями для поливання, що буде проводитись пізніше. Полито розсаду в парнику.
18 квітня	Викопано 22 ями біля решти дерев. З поля привезено торішню солому для окурювання саду на випадок заморозків під час цвітіння дерев. Полито розсаду в парнику.
19 квітня	Скопано міжряддя між деревами. Викорчувано троє дерев, які загинули взимку. Посаджено троє молодих дерев. Полито розсаду в парнику.
20 квітня	Привезено з колгоспу перегній для виготовлення підживлювальної суміші в парники. Підготовлено ґрунт для садіння картоплі. Полито розсаду в парнику.
21 квітня	Посаджено картоплю. Виготовлено підживлювальну суміш для поливання розсади в парнику. Полито розсаду.
22 квітня	Перевірено фруктові дерева (для виявлення і знищення лялечок гусені, непомічених восени). Побілено вапном стовбури фруктових дерев. Заготовлено підживлювальну суміш для поливання дерев. Залито 12 ям, викопаних біля дерев (у кожен яму вилито по 6 відер). Полито розсаду в парнику.
23 квітня	Залито 16 ям біля дерев (по 6 відер підживлювальної суміші в кожен яму). Полито розсаду в фруктовому саду.

Виховну цінність мало й те, що «щовесни на шкільному подвір'ї і на вулиці, біля парадного входу в школу, розбиваються квіткові клумби», а в «кожному класі на вікнах стоять вазони з квітами», догляд за якими, як писав В.Сухомлинський, поступово ставав колективною справою класів, здружував учнів першої і другої змін [5: 122].

До того ж постійна участь учнів у різних видах продуктивної праці сприяла вихованню у них любові до праці та поваги до людей праці. На це були спрямовані й трудові традиції Павлівської школи, серед яких В.Сухомлинський у своїй дисертації називає такі:

- виготовлення у передекзаменаційні дні для подарунку школі наочних приладів, обладнання для навчальних кабінетів;
- виготовлення в літні канікули наочних посібників для кабінету біології (колекція ґрунтів, колекція глин тощо);
- колективне виконання учнями різних видів робіт у колгоспному виробництві (збирання колосків, штучне запилення кукурудзи, заготівля кормів для худоби, збирання врожаю фруктів, знищення гнізд гусені) [5: 141-141-а].

Таким чином, у першій половині 50-х років, коли В.Сухомлинським завершено роботу над дисертаційним дослідженням, у Павлівській школі було закладено основу для успішного здійснення у подальші роки трудового і політехнічного навчання учнів. Це дозволило видатному педагогу обґрунтувати принципи трудового навчання, розробити та апробувати в умовах звичайної сільської загальноосвітньої школи дієву систему трудового виховання підрастаючого покоління, яка заслуговує на детальне вивчення та впровадження багатьох її складових у практику роботи сучасних закладів освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гриценко М. С. Нариси з історії школи в Українській РСР (1917–1965) / Михайло Семенович Гриценко; за ред. С. А. Литвинова. – К.: Рад. школа, 1966. – 260 с.
2. Директор і вчитель. В.О.Сухомлинський. Видання 2-е. – Кіровоград: Видавництво КОШПО, 2005. – 34 с.

3. Козій М.К. Розвиток середньої педагогічної освіти в Україні (1945 – 1990 рр.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / М. К. Козій. – К., 1994. – 22 с.
4. Сухомлинский В.А. Директор школы – руководитель учебно-воспитательной работы: автореф. дисс. ... канд. пед. наук / В. А. Сухомлинский. – К., 1955. – 16 с.
5. Сухомлинський В.О. Директор школи – керівник навчально-виховної роботи: дис. ... канд. пед. наук / Сухомлинський Василь Олександрович, 1954. – 474 с.
6. Терентьева Н. О. Розвиток політехнічної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах України (XX століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Н. О. Терентьева. – К., 2007. – 20 с.

УДК 37.032

Л.І. Ткаченко

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті автор аналізує погляди В.О.Сухомлинського на розумове виховання школяра у світлі формування критичного мислення особистості вчителя.

The author examines in the article the views of VO Suhomlinskogo on mental training school in light of the formation of critical thinking individual teacher.

Процеси демократизації та гуманізації суспільства, приєднання України до Болонського процесу та інтенсивний розвиток інформаційних технологій ставлять перед сучасною освітою вимоги формування нового типу особистості, здатної критично сприймати інформацію, самостійно аналізувати, знаходити шляхи оптимального розв'язання проблем. Мета державної політики щодо реформування освіти полягає у створенні умов для повноцінного виховання підростаючого покоління, готового ефективно працювати і самостійно навчатися впродовж життя, вдосконалюватися в професійному та особистісному плані.

Важлива роль у вирішенні багатьох проблем в освіті вбачається саме у формуванні критичного мислення особистості як ціннісної якості сучасної людини. Ця необхідність зумовлена невизначеністю перехідних процесів у державі, кризовими суспільними станами та потоком різноманітної, часто суперечливої інформації, яка впливає на нашу молодь. Здатність критично мислити є важливою якістю і вмінням, бо це не просто мисленнєвий процес, а мислення, яке формує позицію, духовність особистості; воно є не тільки наслідком демократизації суспільства, а й важливою умовою її поступу.

Необхідно зазначити, що проблема формування критичного мислення піднімалась у різні епохи і посідала належне місце. Ще Конфуцій говорив: «Навчання без міркування – марна праця».

Традиційна система передачі знань від учителя до учня, від викладача до студента не зможе дати відповіді на питання, які ставить сучасне життя. Тому вихід вбачається у відомій істині: навчати людину вчитися.

Надзвичайна місія покладається на того, хто вчитиме і виховуватиме завтра юного громадянина України. І тому, першочерговим завданням сучасного вищого педагогічного навчального закладу має стати підготовка майбутнього вчителя, конкурентоспроможного, готового працювати над підвищенням свого професійного рівня, активного, мобільного, інтелектуально незалежного, здатного самостійно здобувати знання, знаходити оптимальні шляхи розв'язання складних життєвих та професійних проблем і при цьому залишатися високоморальною особистістю. Процес становлення перелічених якостей та вмінь успішно